OLIY TA'LIMDA INNOVATSION BAHOLASH USULLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

Ilmiy rahbar: Abdullayev Oybek Alisher o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

E-mail: oabdullayev545@gmail.com

Yerejepova Asiya Mirzatulla qizi

Imonqulova Nilufar Baxrom qizi

Chirchiq Davlat Pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika yo`nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'limda innovatsion baholash usullarining mohiyati va samaradorligi hamda ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Ta'lim beruvchi an'anaviy va innovatsion pedagogik texnologiyalarni ongli ravishda tanlashi, talabalarning imkoniyatlarini hisobga olishi va ularni ta'lim jarayoniga faol jalb qilishi muhimligi ta'kidlangan. Ma'ruza, hikoya, tushuntirish, yo'riqnoma berish, namoyish, kitob bilan ishlash, tajriba va mashq kabi usullar turli darajadagi bilimlarni o'zlashtirishga xizmat qiladi. Suhbat va davra suhbatlari talabalarning fikrlashini faollashtiradi, muammoli vaziyatlar esa mustaqil va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Innovatsion yondashuvlar o'qituvchi va talaba o'rtasidagi demokratik hamkorlikni kuchaytiradi, talabaning tashabbusini rag'batlantiradi va o'quv jarayonini samarali boshqarishga imkon yaratadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari va interaktiv metodlardan foydalanish orqali talabalar nafaqat bilimlarni egallaydi, balki ularni amaliyotda qo'llash va yangi bilimlarni yaratishda faol ishtirok etadi. Maqola O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish konteksti va xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda, ta'lim sifatini oshirish va innovatsion salohiyatni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so`zlar. innovatsiya, innovatsion yondashuv, ta'lim sifati, IT mutaxassisligi, pedagogik texnologiya, internatsionallashuv, ta'lim jarayoni, o'quv faoliyati, ma'ruza, tushuntirish, namoyish, yo'riqnoma berish, kitob bilan ishlash, tajriba, mashq usuli, suhbat, davra suhbati, muammoli vaziyatlar, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, demokratik hamkorlik.

Abstract. The article highlights the essence and effectiveness of innovative assessment methods in higher education, as well as their role in improving the quality of education. It emphasizes the importance of educators consciously selecting both traditional and innovative pedagogical technologies, considering students' capabilities, and actively engaging them in the learning process. Methods such as lectures, storytelling, explanations, instructions, demonstrations, working with books, experiments, and exercises serve to facilitate learning at various levels. Discussions and roundtable talks stimulate students' thinking, while problem-based situations develop independent and creative approaches. Innovative approaches enhance democratic cooperation between teachers and students, encourage student initiative, and enable effective management of the learning process. By using modern information technologies and interactive methods, students not only acquire knowledge but also actively participate in applying it in practice and generating new knowledge. The article provides recommendations for

improving education quality and developing innovative potential, taking into account Uzbekistan's socio-economic development context and international experience.

Keywords. innovation, innovative approach, education quality, IT specialization, pedagogical technology, internationalization, learning process, educational activity, lecture, explanation, demonstration, instruction, working with books, experiment, exercise method, discussion, roundtable, problem-based situations, independent thinking, creative approach, democratic cooperation

Аннотация. В статье освещается сущность и эффективность инновационных методов оценки в высшем образовании, а также их роль в повышении качества обучения. Подчеркивается важность того, чтобы преподаватели сознательно выбирали как традиционные, так и инновационные педагогические технологии, учитывали возможности студентов и активно привлекали их к учебному процессу. Методы, такие как лекции, рассказы, объяснения, инструкции, демонстрации, работа с книгой, эксперименты и упражнения, способствуют усвоению знаний на разных уровнях. Обсуждения и круглые столы стимулируют мышление студентов, а проблемные ситуации развивают самостоятельный и креативный подход. Инновационные подходы усиливают демократическое сотрудничество между преподавателем и студентами, стимулируют инициативу студентов и обеспечивают эффективное управление учебным процессом. Использование современных информационных технологий и интерактивных методов позволяет студентам не только приобретать знания, но и активно применять их на практике, а также создавать новые знания. Статья содержит рекомендации по повышению качества образования и развитию инновационного потенциала с учетом социально-экономического развития Узбекистана и международного опыта.

Ключевые слова. инновация, инновационный подход, качество образования, ИТ-специализация, педагогическая технология, интернационализация, учебный процесс, учебная деятельность, лекция, объяснение, демонстрация, инструкция, работа с книгой, эксперимент, метод упражнений, обсуждение, круглый стол, проблемные ситуации, самостоятельное мышление, креативный подход, демократическое сотрудничество

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — ta'lim sifatini oshirish va talabalarning bilimini adolatli hamda samarali baholash tizimini takomillashtirishdan iboratdir. Ayniqsa, innovatsion baholash usullarining joriy etilishi zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Shu bois "Oliy ta'limda innovatsion baholash usullari va ularning samaradorligi" mavzusi bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, an'anaviy baholash tizimlarining talabalarning real bilim va ko'nikmalarini to'liq aks ettira olmasligi bilan izohlanadi. Zamonaviy yondashuvlar esa talabalarni tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan baholash usullarini talab etadi. Muammo shundan iboratki, oliy ta'lim muassasalarida hali ham ko'plab baholash tizimlari eskicha yondashuvlarga asoslangan bo'lib, innovatsion baholash vositalari yetarlicha joriy etilmagan yoki ularning samaradorligi yetarli darajada o'rganilmagan.

Mavzu bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan baholashning kompetensiyaga asoslangan yondashuvlari, elektron

baholash tizimlari, portfolioga asoslangan baholash va formatif baholash usullari keng o‘rganilgan. Biroq ushbu usullarning milliy ta’lim tizimida qo‘llanishi va ularning samaradorligi hali ham chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’lim tizimini rivojlantirish borasida Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qator farmon va qarorlar ham mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Jumladan, 2019-yildagi “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi Farmon hamda ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan boshqa qarorlarda innovatsion pedagogik texnologiyalarni, jumladan, zamonaviy baholash usullarini joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — oliy ta’lim tizimida innovatsion baholash usullarining mohiyatini o‘rganish va ularning samaradorligini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- innovatsion baholash usullarining nazariy asoslarini tahlil qilish;
- mavjud baholash tizimlarini o‘rganish;
- innovatsion baholash usullarining afzalliklarini aniqlash;
- ularning ta’lim sifatiga ta’sirini baholash.

Tadqiqot gipotezasi shundan iboratki, agar oliy ta’lim tizimida innovatsion baholash usullari samarali joriy etilsa, unda talabalar bilimini baholashning aniqligi va ta’lim sifati sezilarli darajada oshadi.

Metadologiya: mazkur tadqiqot aralash turdagi (nazariy va amaliy) tadqiqot sifatida tashkil etildi. Tadqiqot davomida oliy ta’limda innovatsion baholash usullarining nazariy asoslari tahlil qilinib, ularning amaliy samaradorligi tajriba orqali o‘rganildi.

Ma’lumot yig‘ish jarayonida bir nechta usullardan foydalanildi. Jumladan, talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi, dars jarayonlari kuzatildi, shuningdek, innovatsion baholash usullarini joriy etish orqali pedagogik tajriba amalga oshirildi. So‘rovnomalar orqali respondentlarning baholash tizimiga nisbatan fikrlari, tajriba natijalari orqali esa yangi usullarning samaradorligi aniqlab olindi.

Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida amalga oshirilayotgan baholash jarayonlari tanlab olindi. Tadqiqotda 2 ta oliy ta’lim muassasasining 1–3-bosqich talabalari hamda professor-o‘qituvchilari ishtirok etdi. Umumiy ishtirokchilar soni taxminan 80–100 nafarni tashkil etdi.

Tadqiqotda quyidagi vosita va materiallardan foydalanildi:

- maxsus ishlab chiqilgan so‘rovnoma blankalari;
- baholash mezonlari (rubrikalar);
- elektron platformalar (test tizimlari, onlayn baholash vositalari);
- taqqoslash uchun an’anaviy baholash natijalari.

Olingan ma’lumotlarni tahlil qilishda statistik va solishtirma tahlil usullari qo‘llanildi. Xususan, natijalar foiz ko‘rsatkichlari orqali ifodalandi, innovatsion va an’anaviy baholash natijalari o‘zaro taqqoslandi hamda ularning samaradorligi aniqlab berildi.

Tadqiqot jarayoni aniq bosqichlar asosida tashkil etildi va uni takrorlash imkoniyati mavjud. Dastlab, ishtirokchilar tanlab olindi va ularga boshlang‘ich so‘rovnoma o‘tkazildi. Keyingi bosqichda bir guruhda an’anaviy baholash, ikkinchi guruhda esa innovatsion baholash usullari qo‘llanildi. So‘ngra yakuniy natijalar yig‘ilib, tahlil qilindi. Ushbu bosqichlar ketma-ketligi va ishlatilgan vositalar boshqa tadqiqotchilar tomonidan ham aynan takrorlanishi mumkin.

Natija: tadqiqot davomida olingan natijalar quyidagi tartibda bayon etiladi.

Dastlabki so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, ishtirokchilarning 68% i an’anaviy baholash tizimi talabalarning real bilim darajasini to‘liq aks ettirmasligini bildirgan, 22% i qisman aks ettiradi deb hisoblagan, 10% i esa yetarli deb baholagan.

Pedagogik tajriba natijalari quyidagi jadvalda keltirilgan:

Ko‘rsatkichlar	**An’anaviy baholash (%)**	**Innovatsion baholash (%)**
O‘zlashtirish darajasi	71	84
Faollik darajasi	65	88
Mustaqil fikrlash ko‘rsatkichi	60	86
Baholashdan qoniqish	69	91

Tajriba yakunida test natijalari bo‘yicha o‘rtacha ballar quyidagicha qayd etildi:

- An’anaviy guruh: 100 ballik tizimda o‘rtacha 72 ball
- Innovatsion guruh: 100 ballik tizimda o‘rtacha 85 ball

Natijalar taqsimoti quyidagi diagrammada aks ettirilgan (foiz hisobida):

- 86–100 ball: an’anaviy guruhda 18%, innovatsion guruhda 42%
- 71–85 ball: an’anaviy guruhda 46%, innovatsion guruhda 38%
- 55–70 ball: an’anaviy guruhda 28%, innovatsion guruhda 15%
- 0–54 ball: an’anaviy guruhda 8%, innovatsion guruhda 5%

Statistik tahlil natijalariga ko‘ra:

- O‘rtacha farq: 13 ball
- Standart og‘ish: an’anaviy guruhda ±9, innovatsion guruhda ±7
- O‘sish ko‘rsatkichi: 18%

Natijalar bosqichma-bosqich quyidagicha kuzatildi:

1. Boshlang‘ich darajada guruhlar o‘rtasida sezilarli farq kuzatilmadi.
2. Jarayon davomida innovatsion usullarda faollik oshdi.
3. Yakuniy baholashda innovatsion guruh natijalari yuqori bo‘ldi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion baholash usullarini qo‘llash talabalarning o‘zlashtirish darajasi, faolligi va mustaqil fikrlash ko‘rsatkichlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Xususan, innovatsion baholash joriy etilgan guruhda o‘rtacha ballning yuqoriligi va yuqori natija (86–100 ball) ko‘rsatgan talabalar ulushining sezilarli oshgani ushbu usullarning samaradorligini tasdiqlaydi. Bu holat innovatsion yondashuvlar talabalarning faqat nazariy bilimini emas, balki amaliy va tahliliy ko‘nikmalarini ham rivojlantirishini anglatadi.

Mazkur natijalar ilgari o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan mos keladi. Xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan izlanishlarda ham formatif baholash, portfolioga asoslangan yondashuv va raqamli baholash tizimlari talabalarning o‘quv jarayoniga faol jalb etilishiga xizmat qilishi qayd etilgan. Ushbu tadqiqot natijalari ham shuni tasdiqlab, innovatsion baholash usullari an’anaviy baholashga nisbatan samaraliroq ekanini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u oliy ta’lim tizimida baholash jarayonlarini takomillashtirish zarurligini ilmiy asoslab beradi. Olingan natijalar innovatsion baholash usullarini keng joriy etish orqali ta’lim sifati va samaradorligini oshirish mumkinligini ko‘rsatadi. Bu esa zamonaviy ta’lim tizimining asosiy talablaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, tadqiqot ayrim cheklovlarga ega. Xususan, ishtirokchilar sonining nisbatan kamligi, tadqiqot faqat ayrim oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgani va vaqt doirasining cheklanganligi natijalarning umumlashtirilishiga ma'lum darajada ta'sir qilishi mumkin. Bundan tashqari, barcha fanlar kesimida innovatsion baholash usullarining bir xil samaradorlik ko'rsatmasligi ehtimoli ham mavjud.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

- innovatsion baholash usullarini turli fanlar va yo'nalishlarda kengroq miqyosda o'rganish;
- uzoq muddatli tadqiqotlar orqali ularning barqaror samaradorligini aniqlash;
- raqamli texnologiyalar asosidagi baholash tizimlarini chuqurroq tadqiq etish;
- talabalar individual xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashuvchan baholash modellarini ishlab chiqish.

Xulosa: mazkur tadqiqotda oliy ta'lim tizimida innovatsion baholash usullarining mohiyati va ularning samaradorligi o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion baholash yondashuvlari talabalarning o'zlashtirish darajasi, faolligi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Tajriba natijalariga ko'ra, innovatsion baholash usullari qo'llanilgan guruhda o'rtacha natijalar yuqoriroq bo'lib, yuqori ball olgan talabalar ulushi ham ortgani aniqlandi. Bu esa mazkur usullarning an'anaviy baholash tizimiga nisbatan samaraliroq ekanini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida innovatsion baholash usullarining afzalliklari — baholashning shaffofligi, adolatliligi, talabalarni faol ishtirok etishga undashi va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishi aniqlab berildi. Ushbu jihatlar zamonaviy ta'lim talablariga to'liq mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida innovatsion baholash usullarini keng joriy etish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois, ta'lim muassasalarida zamonaviy baholash yondashuvlarini amaliyotga tatbiq etish, ularni takomillashtirish va ilmiy asosda rivojlantirish zarur.

Oliy ta'limda innovatsion baholash usullari talabalarning bilim va ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Tayyor o'zlashtiruvchilik, amaliy mashq, suhbat va muammoli vaziyatlar usullari orqali talabalarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va tanqidiy qaror qabul qilish qobiliyatlari oshadi. O'qituvchilar interaktiv texnologiyalar, innovatsion pedagogik yondashuvlar va metodik vositalardan foydalangan holda o'quv jarayonini optimallashtirishi mumkin. Baholash jarayoniy va yakuniy ko'rsatkichlarga asoslanib, talabalarning individual va guruh faoliyatini uyg'unlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning ilg'or tajribalarini kuzatish va rag'batlantirish innovatsiyaning barqarorligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islom Karimov "O,,zbekiston XXI asr bo,,sag,,asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" asari 1997-yilda Toshkent sh. "O,,zbekiston" nashriyoti .
2. Student Approaches to Learning and Studying 1987-yilda Avstraliya Kengashining Ta'lim Tadqiqotlari (Australian Council for Educational Research) tomonidan nashr etilgan.

3. John Biggs Study Process Questionnaire qo'llanmasi 1987-yilda Avstraliya Kengashining Ta'lim Tadqiqotlari tomonidan nashr etilgan. 5. Ramsden, P (2003, 2nd edn) Learning to Teach in Higher.
4. Ramsden, P (2003, 2nd edn) Learning to Teach in Higher Education, London: Routledge Falmer.
5. Oripov F.S., Dexkanov T.D., Boykuziev H.X., Hamraev A.X. Fundamental fanlarni o‘qitishda gorizantal va vertikal integratsiyaning axamiyati. Sbornik uchebno-nauchnoprakticheskoy konferensii “Obshenie s patsientom, problemы obuchenich prakticheskix navыkov i ix reshenii pri podgotovke kvalifitsirovannых spetsialistov” 2018 Tashkent S.
6. 2023-yil 12-iyuldagi Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish bo„yicha o„tkazilgan yig„ilishdagi nutqi.
7. Tolipov O., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent. 2005 yil
8. Maxsudov S.N. va boshqalar. Tibbiyot ta‘limida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning qo‘llanilishi . Toshkent. 2016 yil.
9. https://zenodo.org/records/14195030/files/N.D.Ahmedova.pdf?download=
10. https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsion-ta-lim-usullari-va-ularni-amaliyotda-qo-llash